

Järbo hytta kulturminne från bergsmännens dagar

Restaureringen av Järbo hytta är nu klar. En byggnad har uppförts och det fattas endast rödfärgen. Ett värdefullt minne från den gamla järnhanteringen i Järbo har härmed bevarats för kommande släktled. Svenska naturskyddsföreningens Järbokrets och dess ordförande rektor Joel Järbing kan äras för arbetet.

— Järnhanteringen har mycket gamla anor i vårt landskap. Under vikingatiden eller kanske ännu tidigare började man ta vara på den järnmalm, som fanns i sjöar och myrar. I enkla ugnar smältes malmen till smidbart järn. Lämningar av slag visat var denna primitiva järnhantering ägde rum. I Järbo har man funnit slag på åtskilliga ställen, men från vilken tid den härstammar är svårt att säga. I allmänhet räknar man med att myrjärnstillverkningen upphörde i våra trakter vid Vasatidens början, men det är inte omöjligt att metoden kunde leva kvar längre i avsides liggande byar, omtalar rektor Järbing.

INGEN MALM

I Järbo fanns ingen malm varför det dröjde till in på 1700-talet, innan någon hytta uppfördes. Däremot byggdes redan 1637 Järbo övre hammare och något senare Järbo nedre hammare, där köpetackjärn förädlades till stångjärn. Att tillverkningen på detta sätt förlades långt utanför de malmförande områdena berodde på att i Järbo fanns gott om skog och vattenkraft, som inte tidigare utnyttjats. De som drev dessa hamrar var bönder i trakten och smidet blev ett näringsfång vid sidan av jordbruket. Utövarna kom att kallas bergsmän och de klarade sig i allmänhet bättre än de som endast hade sitt jordbruk att lita till.

MASUGN

Tackjärnet köptes från hyttor framförallt i Torsåker, men 1740 erhöi de båda smedjelagen i Järbo tillstånd att uppföra en masugn. Den byggdes vid Lillån, som den då kallades — numera Hyttån. För blåsmaskin och bokare behövdes vattenkraft men inte alls så mycket som för smideshamrarna. Därför kunde man nöja sig med en så pass liten å. Dessutom användes Hälldammen som vattenmagasin, varför man där uppförde en enkel dammbyggnad, därav namnet Hälldammen.

Gunnar Larsson, Järbo vid den restaurerade hyttan i Järbo.

På 1840-talet fanns förutom hytta och bokare olika byggnader. De flesta låg utefter den väg, som från hyttbron ledde förbi hyttan. I bokaren krossades malmen till lämpliga stycken. I privilegiet skulle bergsmännen också "uppsöka och igång bringa gruvor" varför ett ivrigt malmletande började i trakten. Gruvhål kan man därför hitta i Vettåsen, Gullsjöberget, Åsen, vid Norrby m fl platser.

För att underlätta frakten av järn till Gävle byggdes i början av 1840-talet den sk kanalvägen från Hyttan till Högbo. Blåsningen vid hyttan fortgick endast en liten del av året.

På 1860-talet visade det sig allt mera tydligt, att de små hyttorna och hamrarna hade spelat ut sin roll. Rationalisering var även den tidens lösen, och det blev de större järnbruken som kunde genomföra denna. Sista gången det blåstes i Järbo hytta var, enligt rapporterna, 1874.

DONATORER

— Men varför inte försöka rädda något från bergsmännens epok, tänkte styrelsen, tog som sin uppgift att försöka med en restaurering. Arbetet började under 1967. I anslag lämnades från Järbo kommun under tre år tillsammans 1572 kr. Från Anna och Per G Berggrens stiftelse erhöi 500 kr. Bröderna Hedberg i Hyttan har skänkt 1000 kr, privata givare 2000 kr. Järbo hästförsäkringsförening 1200 kr och några mindre summor från privatpersoner.

Järbo hytta är värt ett besök. Området är vackert med dammens vattenspegel, den porlande bäcken och de lummiga träden.

JOHN DAHL.

Arbetarbladet.